

SEVİNÇ ÇOKUM'UN TÜRKÇENİN SÖZCÜK VARLIĞINA KATKILARI¹

Dilber TAHIROĞLU**

Özet

Cumhuriyet Dönemi'nin önemli hikâyeci ve romancılarından Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, *Bizim Diyar* ve *Ağustos Başağı* gibi tarihî romanlarıyla geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. Çokum, bunun dışında gazete yazarlığı ile de hatırı sayılır bir okuyucu kitlesinin gönlünü fethetmiştir. Bütün bu özellikleriyle 1970'li yıllardan bugüne kadar çok sayıda edebî eserle ününü pekiştirmiştir. Çokum'un okuyucular tarafından ilgiyle okunmasının belki de en önemli nedenlerinden biri eserlerinde kullandığı güzel, canlı ve akıcı Türkçedir. Sevinç Çokum gibi güçlü yazar ve şairler mensubu oldukları dil ve edebiyatın ifade kabiliyetine katkıda bulunup o dili zenginleştirirler. Hikâye, roman, deneme, anı, gazete yazıları ve şiirleri incelendiğinde Sevinç Çokum'un dili hakkında dikkati çeken en önemli detay, Türkçeyi kullanmadaki mahareti ve hassasiyetidir. Bu konuda son derece bilinçli davranan Sevinç Çokum'un Türkçeye kazanımları da azımsanmayacak ölçüdedir. Bununla aynı zamanda Sevinç Çokum, okuyucunun Türkçenin zenginliğinin farkına varmasını bekler. Bu zenginliği eserlerinde Türkçenin tarihî dönemlerinden kalma bugün unutulmuş kelimeleri, Anadolu ağızlarında yaşayan mahallî kelimeleri ve kendi üretimi olup türettiği kelimeleri kullanmak suretiyle hem eserlerinin diline hem de Türkçeye katkıda bulunur. Bu çalışma, Sevinç Çokum'un eserlerindeki bu türden Türkçeye katkılarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Yani bu yazıda Sevinç Çokum'un hikâye, roman ve denemelerindeki dil zenginliği tespit edilip ortaya çıkarılırken aynı zamanda Türkçeye Batı dillerinden gelme kelimelere Türkçe alternatifler sunma çabası da işlenmiştir.

Anahtar Kelime: Sevinç Çokum, dil zenginliği, mahallî sözcükler, sözcük türetme, yeni kavramlara karşılık bulma.

SEVİNÇ ÇOKUM'S CONTRIBUTIONS TO THE TURKISH LEXICAL ENTITY

Abstract

Sevinç Çokum, one of the important storytellers and novelists of the Republican Period, has reached a wide readership with her historical novels such as *Hilal Görününce*, *Bizim Diyar* and *Ağustos Başağı*. In addition to this, Çokum has won the hearts of a considerable readership with her newspaper writing. With all these features, she has strengthened her reputation with many literary works since the 1970s. Perhaps one of the most important reasons why she is read with interest by readers is the beautiful, lively and fluent Turkish she uses in her works. Strong writers and poets such as Sevinç Çokum contribute to the expression ability of the language and literature they belong to and enrich that language. When examining her stories, novels, essays, memoirs, newspaper articles and poems, the most striking detail about Çokum's language is her skill and sensitivity in using Turkish. Sevinç Çokum, who acts very consciously on this subject, has a notable achievement in Turkish. At the same time, she expects the reader to realize the richness of Turkish. She contributes to both the language of her works and the Turkish language by using the words forgotten today, local words living in Anatolian dialects and words that she has produced and derived in her works. This study is carried out in order to determine the contributions of Sevinç Çokum's this type of works to Turkish. In other words, while determining and revealing the linguistic richness in

¹ Bu çalışma, Sevinç Çokum Üzerine Bir Araştırma (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., e-posta: dilbertahiroglu@hotmail.com ORCID: 0000 0002 6314 1789.

Sevinç Çokum's stories, novels and essays, her effort to offer Turkish alternatives to words from Western languages is also handled in this article.

Keywords: Sevinç Çokum, language richness, local words, word derivation, correspondence to new concepts.

Giriş

1970'li yıllardan bugüne birçok türde eser kaleme alan Sevinç Çokum'un yazıları ve eserleri bir bütün olarak ele alındığında sanat endişesi ve dil konusundaki hassasiyeti açıkça görülmektedir. Yazarın dil konusundaki bu hassasiyeti, eserleri aracılığıyla okuyucunun sözcük dağarcığına katkılar sağlama imkânı da tanımıştır. Sevinç Çokum Türkçeye katkılarını şu yollarla yapmıştır: Türkçenin eski dönemlerinde var olup bugün yok olmaya yüz tutmuş sözcükleri kullanması, artık neredeyse sadece halk ağzında yaşayan sözcüklere eserlerinde yer vererek sözcüklerin kullanımını yaygınlaştırması ve Türkçe dil kuralları dâhilinde kendi üretimi sözcüklere yer vermesi. Bu hususlar aynı zamanda onun Türkçesinin en önemli özellikleridir. Bu konudaki tespitlere geçmeden önce dil ile ilgili bazı tespitlerde bulunmak yerinde olacaktır:

Belli kurallar dâhilinde gelişen, canlı bir varlık olan dil, dilin ne olduğu, ses veya seslerden meydana gelen kelimenin (sözcük) ne gibi özellikleri olduğu üzerinde kısaca durmak gerekir:

"Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimâî bir müessesedir" (Ergin, 2011, s. 13).

Dili doğal, canlı, tarihî ve sosyal bir kurum olarak tarif eden Muharrem Ergin, kelimeyi de şöyle tarif etmektedir:

"Kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur" (Ergin, 2011, s. 95).

Burada dil ve sözcüğün anlamlarını vermekteki amaç, canlı bir yapıya sahip olan dilin, yine kişinin duygu ve düşüncelerini bildirmeye yarayan sözcüklerin gelişen, üreyen ve türetilen yapısını ortaya koymaktır. Hem bu çalışma ile ne yapılmaya çalışıldığı hem de Sevinç Çokum'un eserlerinde kullanmaya özen gösterdiği sözcüklerde neyi nasıl gözeterek kullandığını anlamak için böyle bir açıklama gereği hissedildi. Bu konuda Ayşe Altıntaş'ın Sevinç Çokum ile yaptığı söyleşide yazarın dil ve bu husustaki yaklaşımına dikkat etmekte fayda vardır:

Dil yaşanan, okumayla, görgülerle, dinletilerle, gezginlikle büyüyen, bir olgudur. Yazarlığın kendi mektebi içersinde insan konuşmalarına bir tiyatro sanatçısı gibi kulak vermek önemli sayılır buna göre. Dili bir de halkın ağzından öğreneceksiniz. Bu kazanımları ilerde, yeri geldiği zaman kullanırsınız. Başka bir yazar benim gibi düşünmeyebilir, bu benim öz görüşümdür. Beş yaşındaki çocuk, beş yaşında gibi konuşacak, hatta ruh

hâllerine, kültürlerine, şivelerine, karakterlerine göre konuşacak kahramanlar. Koleksiyoncunun konuşmasıyla, evde kalmış seçkin bir aileden gelen kızın konuşması başkadır. Yani dil kişiye göre onun karakterinden tutun, dünyasında, içinde bulunduğu ortama, mesleğine, sınıfına göre şekil alacaktır. Yazar bu noktayı gözetmelidir. Biz konuştuğumuz sözcükleri kendi bünyemizde yeni bir oluşun içerisine sokup düzenleriz, karamsar adam ona göre tatsız ve yavan konuşur, sesi soluğu zayıf çıkar, bir eser yazmayı hayat boyu istemiş fakat yazamamış, yakında yazmaya başlayacağına inanan biri kendisini "ben" merkezine koyarak atar tutar. Bütün bunları düzenlerken yakışan sözcüklerdir seçtiğim. Eski olsun yeni olsun hatta doğru bir biçimde uydurulmuş olsun, fark etmiyor yeter ki yerini iyi bulun. Romanda belirttiğim gibi bir de tercüme dile benzer dil kullananlar var; Tatavla aksanı benzetmesi yaptığım, odur. Buna bir de Osmanlıca kelimeler ve anlatılan zaman diliminde kullanılmayan öz Türkçe sözcükler eklediğinizde ortaya kitapta verdiğim örnek gibi kes yapıştır türü bir manzara çıkar (Altıntaş, 2015, s. 48).

Yukarıda verilen dil tanımından da anlaşıldığı üzere canlı bir varlık olan dil nasıl değişim ve gelişime açıksa, kullanılmayan dil veya daha özele indirildiğinde sözcük de unutulmaya mahkûmdur. Türkçenin zenginliğinin farkında olan yazar, elindeki imkânlarla Türkçede özellikle son yıllarda görülen yozlaşma ve kısırlaşmanın önüne geçmeye çalışır. Bunu yaparken Kastamonulu annesinden öğrendiği sözcüklerden bugün sadece Anadolu ağızlarında yaşayan sözcüklere kadar eserlerinde yer verir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında yazarın kullandığı sözcüklere bakıldığında yer yer sadece bir meyvenin her çeşidinin bir isminin bulunduğu yer yer ise bugün herkesçe yabancı isimlerle anılan bir nesnenin kayıplara karışan anlamının varlığı ortaya çıkacaktır. Çokum, çocukluğundan öğrenip eserlerinde kullandığı ve bugün özellikle bir şehirlinin belki de hiç bilmediği bu öz Türkçe sözcüklerle ilgili şu bilgileri kaydeder:

Anadolu ağızlarında bugün yaşayan fakat edebiyata geçemeyen pek çok öz Türkçe sözcük olduğu gibi, bir nicesinin hayatımıza giren yeni değerler sebebiyle kaybolup gittiği bilinmekte. Mesela tahtanın ve bakırın yerini alan plastik kendi ürünlerini yabancı adlarla (bidon, varil, galon gibi) getirirken diğerlerinin çoğu Türkçe isimleriyle birlikte silinip gitmiştir. Yalnız araç gereç adları değil, doğanın insan eliyle yok ettikleri de bu kervana dahil! Nesli tükenmiş kuşlar, bitkiler gibi. Ben annemden Kastamonu yöresiyle ilgili dil verimleri, çok hoş sözcükler işitirdim; hatta kendisi bana öğretirdi bunları. Mesela anneannemin mısır unuyla yaptığı altına üstüne lahana yaprağı koyup közlü külle örtterek pişirdiği bir ekmekten söz ederdi. Buna "gömeç" denirmiş. Anneannem tezgâhta bez dokur, damat gömlekleri dikermiş. Bazen de damat gömleklerinin yakalarını işlesin diye bunları anneanneme getirirlermiş. O da gömleğin yakasına iki ilik açıp etrafını patiskayla çevirir, patiskanın kenarlarına gece idare lambasında pürçek denilen bir işleme yaparmış ve bu gömleğe "pürçekli" derlermiş. Bugün ne el tezgâhları ne kendimizin dokuduğu bezden gömlek ve pürçek işleri var

ortalıkta: Bir şehirli için ve belki köylerdeki yeni insanlar için artık neredeyse unutulmuş adlar onlar (Altıntaş, 2015, s. 49).

Deneme, hikâye ve romanlarında sanat kaygısını hemen her kriterin üstünde tutan yazarın Türkçeyi kullanmadaki hassasiyeti de bu kaygının bir parçasıdır. Yazar bunu başlangıçta eserlerinde Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ve artık sadece halkın günlük dil kullanımında yer alan sözcükleri kullanarak sağlamaya çalışır. Ancak 2007 yılında yayımladığı *Tren Burdan Geçmiyor* romanının girişinde yer verdiği aşağıdaki açıklama ve eserde geçen sözcüklerin anlamını veren sözlük, dilin yozlaşması konusundaki endişesini, bu endişe doğrultusunda ne yapmak istediğini de ortaya koymaktadır. Eserin girişinde yer alan açıklama şu şekildedir:

"Yazar bugünkü dilimize katkıda bulunmak amacıyla romanına Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden seçtiği bazı sözcükleri de eklemiştir. Yunus Emre, Mercimek Ahmet, Ercişli Emrah ve Karacaoğlan dillerinde geçen bu sözcüklerin karşılıkları aşağıda verilmiştir" (TBG, 2015, s. 5).¹

Sevinç Çokum, *Tren Burdan Geçmiyor* adlı eserinde Mercimek Ahmet'in XV. yüzyılda yazdığı *Kabusname*'nin sonuna sözlük koyup Türkçe kelimelere yer vermesinden etkilendiğini dile getirirken Türkçeye sağlayacağı zenginliğin de farkındadır:

"Tren Burdan Geçmiyor'da da ben başına sözlük kullandım. Mercimek Ahmet'in 15. yüzyılda yazdığı *Kabusname*'sinde de sonda bir sözlük var. Oradan aldığım sözcükler de var. Onlar işte gerçek Türkçe, ama kayboldu, kullanılmıyor. Bunları zenginlik olsun diye ve kahramanı vermek açısından kullandım" (Tahiroğlu, 2022, s. 36).

Yazar, 2011 yılında yayımladığı *Lacivert Taşı* romanıyla dil konusunda bir adım daha ileri giderek yapma bir dil (artificial language) meydana getirir. Bu dil, roman kişilerinin kendi aralarında gizli anlaşma vasıtası olarak kullanılan şifreli bir dildir ve yazar bu dile "Çerçi dili" adını vermiştir. Çokum, bu dili oluştururken Anadolu ağızlarından ve modern Türk yazı dillerinden yararlanmıştır. Bu yararlanma hem biçimce hem de anlamcadır. Yazar Çerçi dilini geliştirmişini ise şu sözlerle ifade etmektedir:

Çerçi Türkçesi'ne gelirse Çerçi Türkçesi diye bir Türkçe varmış. Çerçilerin hayatlarını incelerken ona rastladım. Ahmet Caferoğlu'nun *Erkilet* yöresinden derlediği örneklerin olduğu bir kitap varmış. Ben o kitabı görmedim. Yalnız bir iki cümle örneği geçiyor orada. Sanki Türkçe ile ilgisi olmayan bir şey söylüyor oradan başka bir anlam çıkıyor. Ben dedim ki en iyisi kendim bir Çerçi Türkçesi yaratayım. Yaratmak Allah'a mahsus ama Hintlilerin konuştuğu bir Urduca vardır. O, Hüsrev Dehlevi'nin ortaya attığı bir dildir. İçerisinde de çok sayıda Türkçe kelime vardır. Çerçi dilini ben

¹Bu çalışma için Sevinç Çokum'un bütün hikâye ve romanlarının yanında denemelerini topladığı eserleri de incelenmeye alındı. Yazarın kullandığı sözcüklerin hangi eserden alındığını göstermek için her sözcüğün yanına eserin ismi kısaltılarak verildi. Bu kısaltmalar çalışmanın sonunda belirtildi.

uydurdum. "ing" ekleri Kuzey Kıpçak Türkçesinden aldıklarımıdır... (Dağ, 2014, s. 615).

Yazar *Lacivert Taşı*'ndan sonra 2013 yılında yayımladığı ve ütopyik - distopyik öğeler taşıyan *Çok Yapraklı İlişkiler* romanında da yapay bir dil geliştirir. Bu dil izlenen, takip edilen ve dinlenen Yamaç'ın geliştirdiği, yazarın ise ironileştirdiği "Zevzekî dili"dir (Tahiroğlu, 2022, s. 880).

Yazarın geliştirdiği Zevzekî dili şu özellikleri taşımaktadır:

Yazıda her harfin karşılığı bir rakamdı. Mesela dördüncü sırada bulunan ç harfi çift sayılı olduğundan Romen rakamı ile, r tek sayılı 21 rakamına karşılık olduğundan kullandığımız doğal sayı ile gösteriliyordu. Bu rakamların karşılıklarının 29 harften biri olduğunu keşfeden bir sivri akıllının kafasını karıştırmak için de her tek sayıdan sonra geçerli olmayan, sırf şaşırtmaca için alınan bir harf kullanılıyordu. Buna göre Çorlu IV.XVIII.21T.15K.25N şeklinde yazılmaktaydı (Çokum, 2013, s. 302).

Buraya kadar Çokum'un eserlerindeki dil tutumu şu iki amaç için verilmiştir:

1. Yazarın Türkçe ve Türkçenin yapısına olan hâkimiyetini vurgulamak,
2. Yukarıda söylenen ve verilen eser örneklerinden (*Tren Burdan Geçmiyor*, *Lacivert Taşı* ve *Çok Yapraklı İlişkiler*) yola çıkarak yazarın şifreleme (kriptografi) tekniğini kullanma ve yapay bir dil (artificial language) geliştirebilme becerisini kanıtlamanın yanında bilhassa sözlük kullanma gereği duyulan ağızlardaki sözcükleri ayakta tutma çaba ve endişesini de yakalamak.

Çokum'un Türkçenin zenginleşmesine katkı sağlama hususunda attığı adımlara geçmeden önce değinilmesi gereken bir nokta daha vardır: Yazar, Kırım Türklerinin romanı *Hilâl Görününce*'nin çerçeve vakasında, Kırım şivesiyle konuşan Felekzede Arif Çelebi'nin ağzından, eserde kullandığı dil hakkında bilgilere yer verir:

"Kırım Harbi sırasında, Kırım Türklerinin başlarına gelenleri anlatan bu defter, bir tarih kitabı olmayıp adına roman derler ki Frenk icadıdır. Kırım şivesiyle yazılmış bazı kelimeler bulunmakla beraber bu roman İstanbul Türkçesiyle yazılmıştır" (HG, 2017, s. 10).

Yukarıda belirtilen durumun haklı bir neticesi olarak yazar, anlamı herkesçe bilinemeyecek Kırım Türkçesine ait sözcüklerin anlamını dipnotta verme ihtiyacı duymuştur: *Odoman*: çoban başı, *bala çağa*: çoluk çocuk, *çokrak*: kaynak, *şöyün*: yarım kazan, *tapmaca*: bilmece, *cılar*: ağlar, *kargıyıp*: lanetleyip vb. bu kelimelerden yalnızca birkaçıdır.

Çokum, eser kişilerini ait oldukları çevre, eğitim seviyesi ve mahallî ağız özelliklerine göre konuşturur. Bununla esere gerçekçilik ve canlılık kazandırdığı gibi kullanmak istediği sözcükler için de kendine fırsat yaratır. Yazarın bu tavrı, Türkçeyi kullanmadaki maharetini, aynı zamanda kültür birikimini de ortaya koymaktadır denilse yanlış olmaz ancak eksik olur. Çünkü o, eserlerinde bu köklü dilin kaybolmaya yüz tutmuş sözcüklerini yaşatma endişesi de taşımaktadır. Bu

endişe ile yazar, yozlaşma ve kısırlaşma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını düşündüğü Türkçeyi zenginleştirme hususunda üç adım atar:

1. Türkçenin Eski Dönemlerinde Var Olup Bugün Yok Olmaya Yüz Tutmuş ya da Unutulmuş Sözcüklerin Kullanımı:

alda- : hile yapmak, aldatmak, tuzak kurmak (TBG, 2015, s. 5).

aldaya düş- : tuzağa düşmek (TBG, 2015, s. 5).

banla-: seslenmek (VBT, 2017, s. 209).

belinle-: korkuyla sıçramak (TBG, 2015, s. 5).

bezeklen-: süslenmek (TBG, 2015, s. 157).

boşu-: öfkelenmek (VBT, 2017, s. 209).

cılasın: erkek ve kız güzeli (GY, 2016: 73).

cuşa gel-: coşa gelmek (VBT, 2017, s. 208).

çamçak: genellikle çam ağacından yapılan, yayvan bir tas biçiminde, kulplu su kabı (GY, 2016, s. 32).

dalbın-: çırpınmak (VBT, 2017, s. 209).

dölek: sakın, yumuşak, düzgün (TBG, 2015, s. 5).

dürüş-: çalışmak, gayret etmek (TBG, 2015, s. 5).

düşelik: pay, hisse (TBG, 2015, s. 5).

esenleş- : selamlaşmak, vedalaşmak (TBG, 2015, s. 5).

görümlü: muhtaç (TBG, 2015, s. 5).

göyün-: içten yanmak (VBT, 2017, s. 209).

güllabici: akıl hastanelerindeki hademelere verilen ad (KE, 2014, s. 298).

günüle- : kıskanmak (TBG, 2015, s. 5).

ırıl- : ayrılmak (TBG, 2015, s. 5).

ibrim ibrim: ibrişimlerle süslü, ibrişimli (AKT, 2012, s. 33).

irimçik: peynir (GY, 2016: 334).

müdana: Minnet etme, boyun eğme (YSK, 2021, s. 244).

sabukla-: saçmalama (TBG, 2015, s. 5).

sargar-: sarar- (BBK, 2016, s. 12).

sıngın: bozguna uğramış, yenilmiş (TBG, 2015, s. 5).

sınıklı: üzgün, kırık (TBG, 2015, s. 5).

süs-: yerden bitmek (VBT, 2017, s. 209).

tarraka: gümbürtü (ÇYİ, 2013, s. 180).

uğru: hırsız, haydut, yol kesen (BBK, 2016, s. 34).

ut-: üstün gelmek (VBT, 2017, s. 209).

ürkülük: korkuluk, ürkülecek şey (TBG, 2015, s. 5).

yalabık: parlak (TBG, 2015, s. 5).

yavı kıl-: kaybetmek (VBT, 2017, s. 209).

yır: türkü, ezgi, şiir (GY, 2016, s. 340).

yođalt-: tüketmek (TBG, 2015, s. 5).

yol doku-: boyuna gitmek (VBT, 2017, s. 209).

2. Neredeyse Sadece Yöre Ağızlarında Yaşayan Sözcüklerin Kullanımı:

Yazar bunu eserinin dilini zenginleştirmek amacıyla yapmaktadır:

acımsan-: acı görmek, acımak (TBG, 2015, s. 82).

aruv: iyi (GY, 2016, s. 305).

ađ-: aşıya inmek, düşmek, yağmak, akıp gitmek (KDY, 2014, s. 294).

badal: basamak, merdiven (GBK, 2019, s. 92).

bala: küçük çocuk yavru (HG, 2017, s. 27).

balkı-: parıl parıl etmek, parıldamak (KE, 2014, s. 281).

balkır: parıltı, şimşek (AÇM, 2010, s. 163).

berkit-: sağlamaştırma (AÇM, 2010, s. 145).

berkit-: sağlamaştırmak, güçlendirmek, pekiştirmek (LT, 2015, s. 190).

bıldır: geçen yıl, bir yıl önce (OK, 2014, s. 59).

burgaç: su ya da hava akıntısının önüne bir engel geldiğinde ya da karşılıklı olarak çarpıştıklarında çukurlaşarak, dönerek oluşturdukları çevrinti, helezon (BBK, 2016, s. 107).

bürlen-: örtünmek (LT, 2015, s. 262).

bürümcekli: yeni doğmuş hayvan yavrusunun üzerindeki zar (KE, 2014, s. 266).

cılga: taşlı yol, patika (GBK, 2019, s. 92).

cınbıt: üzüm salkımı (GBK, 2019, s. 92).

culuk: hindi (GBK, 2019, s. 92).

çakşı-: gevşemek, eskimek birbirinden ayrılmak (YSK, 2021, s. 120).

çedik: terlik (GY, 2016, s. 386).

çığır-: çağırarak, seslenmek (AÇM, 2010, s. 88).

çiđit: pamuk çekirdeđi, çekirdek (GBK, 2019, s. 92).

- çokrak*: gür sulu ve suları fişkırarak kaynak, kaplıca, ılıca (GY, 2016, s. 17).
- çuluz*: yıpranmış tel tel dağılmış kumaş veya kilim, üst baş (ÇYİ, 2013, s. 211).
- delirek*: sersem, çılgın, delişmen (YSK, 2021, s. 79).
- deniştir-*: değiştirmek (AKT, 2012, s. 65).
- depren-*: devinmek, kımıldamak, sarsılmak (GY, 2016, s. 17).
- dinel-*: yatık durumdayken ayağa kalkmak (GR, 2015, s. 77).
- domur domur*: kabarcık, kabarık (ÇYİ, 2013, s. 110).
- dölek*: ağırbaşlı, uslu, ağır davranışlı (AÇM, 2010, s. 22).
- dönen-*: olduğu yerde veya bir şeyin çevresinde dönmek (GKUÖ, 2015, s. 120).
- dürü*: armağan (GBK, 2019, s. 92).
- düzen*: tezgâh (GBK, 2019, s. 90).
- eğın*: arka, sırt (AÇM, 2010, s. 86).
- epri-*: bozulmak, ekşiyip çürümek (BBK, 2016, s. 38).
- er*: her (GBK, 2019, s. 91).
- evdeş*: karı kocadan her biri (GR, 2015, s. 39).
- evlek*: dönümün dörtte biri kadar olan alan ölçüsü (DZ, 2014, s. 7).
- farta*: abartılmış yalan (AÇM, 2010, s. 30).
- feşel*: yaramaz, haşarı çocuk (GBK, 2019, s. 92).
- forlu*: paslı (GBK, 2019, s. 92).
- gerek kalmadancana*: gerek kalmaksızın (AÇM, 2010, s. 86).
- gobel*: erkek çocuk (GBK, 2019, s. 92).
- gönen-*: sevindirmek, gün göstermek (GKUÖ, 2015, s. 101).
- görgümüzleyin*: âdet olduğu üzere (AÇM, 2010, s. 84).
- görük-*: görünmek (TBG, 2015, s. 131).
- göverti*: sebze, morartı (GKUÖ, 2015, s. 9).
- gözü*: ayna (LT, 2015, s. 12).
- hapaz*: avuç (GBK, 2019, s. 92).
- hayva*: ayva (GBK, 2019, s. 91).
- helbet*: elbet, şüphesiz (Zor, 1978, s. 41).
- huras*: küçük (çocuk için) (RA, 2013, s. 73).

- hörelen-* üzerine atılmak, saldırmak (AB, 2014, s. 194).
- höykün-*: söylemek (YSK, 2021, s. 464).
- ıpl ıpl*: pırıl pırıl (GKUÖ, 2015, s. 128).
- ilistir*: süzgeç, kevgir (GBK, 2019: 92).
- kağşa-*: yıkılmaya, dağılmaya yüz tutmak (KE, 2014, s. 44).
- kağşa-*: yıkılmaya, dağılmaya yüz tutmak, eskimek dökülmek (AKT, 2012, s. 275).
- karaşın*: rengi karaya çalan, esmer (DZ, 2014, s. 49).
- karı-*: kocamak, yaşlanmak (KDY, 2014, s. 228).
- kayıt-*: bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek (GY, 2016, s. 69).
- kouz*: boş kap (GBK, 2019, s. 92),
- koygun*: yoğun bir uğultu durumunda olan ya da acıklı, dokunaklı, etkili (YSK, 2021, s. 235).
- kuğura kuğura*: ötmek (KE, 2014, s. 66).
- kulun*: altı aylığa kadar olan at ya da eşek yavrusu (HG, 2017, s. 252).
- loka*: pasaklı, kılıksız (KE, 2014, s. 18).
- muştı*: sevindiren haber, sava, müjde, erim (AÇM, 2010, s. 83).
- mahne et-* : bahane etmek (GR, 2015, s. 30).
- öyleliklen*: o biçimde, öylece (YSK, 2021, s. 22).
- pıs-*: pusmak (GY, 2016, s. 115).
- pusarık*: hafif sisli ya da hafif sisle birlikte hafif yağmurlu, ılıkım (YSK, 2021, s. 214).
- pürçeklen-*: püsküllenmek (DZ, 2014, s. 6).
- sacayak*: sacayağı (LT, 2015, s. 113).
- sepele-*: az az yağmak, çiselemek (YSK, 2021, s. 322).
- sıkmala-*: sıkmak (HG, 2017, s. 262).
- silbir*: nazarlık (GBK, 2019, s. 92).
- söyün-*: sönmek (ÇYİ, 2013, s. 70).
- süzek*: süzgeç, filtre (VBT, 2017, s. 227).
- şıhurdım*: baklava (GBK, 2019, s. 92).
- şımşırak indir-*: birden vurmak, aniden tokat atmak (GÇ, 2016, s. 186).

- şıralan-*: üzüm ve kimi meyveler için olgunlaşıp tatlanmak (GY, 2016, s. 12).
- şıvga*: ağaçların her yıl büyüyen taze dalı (YSK, 2021, s. 216).
- tolu*: dolu (OK, 2014, s. 65).
- toraman*: yaşına göre çok serpilip büyümüş, iri yapılı ve tombul (ÇYİ, 2013, s. 136).
- tuman*: don, şalvar (LT, 2015, s. 340).
- uçkun*: ateşten sıçrayan küçük parçacık, kıvılcım (GY, 2016, s. 350).
- uğun-*: büyük bir üzüntü veya acıdan kıvrılmak (AÇM, 2010, s. 93).
- ünle-*: yüksek sesle çağırmak (GKUÖ, 2015, s. 88).
- ürüzgâr*: rüzgâr (OK, 2014, s. 65).
- yağsı*: yağ (TKF, 2018, s. 58).
- yekin-*: yatış ya da oturuş durumundayken ayağa kalkmak, doğrulmak (KE, 2014, s. 72).
- yıbrık*: ibrik (GY, 2016: 20).
- yitkin*: yitik, bitkin (DZ, 2014, s. 16).
- yufka yaz-* : yufka açmak (HKİ, 2016, s. 138).
- yügrük*: güçlü, çevik, iyi yürüyen, iyi koşan (GY, 2016, s. 77).
- zağlı*: keskinleştirilmiş, bilenmiş (KE, 2014, s. 141).
- zati*: zaten (YSK, 2021, s. 316).
- zırtlak*: tatsız, sulu, yavan (YSK, 2021: 311).
- zibil*: süprüntü, çöp (ÇYİ, 2013, s. 124).
- zizeel*: biraz sonra (GBK, 2019, s. 92).

3. Türkçenin Kuralları Dâhilinde Yazarın Türetme Yoluyla Ürettiği Kelimeler²:

Türkçenin inceliklerinin farkında olan yazar, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmanın da avantajıyla Türkçenin gramer kurallarına da hâkimdir. Bu kazanımla Türkçe dil kuralları çerçevesinde yabancı sözcükleri karşılayacak Türkçe sözcükler de türetme yoluyla üretir:

ezimsen-: pısrıklaşmak, üzüntülü bir hâl almak. "Kılığımı küçümserler ezimsenir diye düşünmezdi hiç." (GKUÖ, 2015, s. 117).

² Burada yer alan sözcüklerden bazıları derleme ve tarama sözlüğünde yer almamaktadır. Bu sözcüklerin eserdeki anlamları ise metnin bağlamından hareketle verilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle sözcüğün geçtiği cümlelerin burada verilmesi yerinde olacaktır.

tefeklen-: parçalanmak. "Düşüncelerim, duygularım tefeklenir, pürçeklenirdi" (DZ, 2014, s. 6).

girişke: giriş "...Rengin teyzeyle basamakları kol kola biraz da ağırdan alarak çıkıp girişkede Kumsal'ın giyinip kulisten gelmesini beklemişlerdi" (YSK, 2021, s. 52).

sunumcu: sunum yapan "Sunumcu ses, oyunun başlayacağını duyuruyor" (YSK, 2021, s. 84).

yıpratkan: yıpratıcı. "Bu meslek böyledir hem yorucu, yıpratkan hem de vazife aşkını aşıyor insana" (YSK, 2021, s. 100).

görüŖke: sempozyum. "Katılacağım görüşke için bildiri hazırlıyordum o anlarda" (YSK, 2021, s. 106).

nanece: isteksiz, üşengeç, dirençsiz, çabuk pes eden. "Elleriyle bir korunması var çok nanece" (YSK, 2021, s. 108).

alkı, alkışlık: plaket. "Kanatlanmış gibi dönüyorum eve. Bilmiyorum bu ilk alkı olmayacak gerçi, burada ülkemde aldıklarım var" (YSK, 2021, s. 276).

dinlenik: dinlenmiş, dinç. "Belki o dinlenik evlere çekilmiş insanların geride bıraktığı تنها manzaralar çok eski resimlerde kaldı" (YSK, 2021, s. 323).

karsı-: hafiften kar atıştırması (YSK, 2021, s. 328). "Bir iki karanfil de açmış bulunuyordu kış vakti. Oysaki karsıyordu hava." (YSK, 2021, s. 328).

becerişli: becerikli, özenli, kabiliyetli. "O güzel, becerişli yazısında bu defa biraz telaş ve titreme var" (YSK, 2021, s. 470).

görüŖsunu: bildiri. "... Arkadaşı Güney, karşılık olarak görüşsunu veya görüşke sözcüklerini kullanıyordu." (AKT, 2012, s. 4).

görüms-: net olarak görmeyip görür gibi olmak. "Karım tozuttuğunu görümsüyor penceredeki sokak çerçevesinde." (AKT, 2012, s. 113).

soğundur-: soğutmak, ilgisini bitirmek. "Hatta Kırım Giray'ı üzüp bezdirip içindeki ilgiyi sevgiyi atacak derecede soğundurup sarayından kovar mıydı onu." (GÇ, 2016, s. 173).

vurgaç: cop. "Sırım gibiydi ya o sıralarda sert, yanık kolları dirsekleri ve belinde vurgacı yani copuyla" (GR, 2015, s. 101).

Yazar bütün bunların yanında standart dili kullanırken aynı işlevdeki eklerin üst üste gelmesiyle (ek yığılması) meydana gelen sözcüklere de yer verir. Örneğin:

çokçası: oldukça (KDY, 2014, s. 18).

sabahısı: sabahı (KE, 2014, s. 307).

çoğusu: çoğu (YSK, 2021, s. 104).

şeyisi: şeyi (YSK, 2021, s. 436).

adısı sanısı: adı sanı (AKT, 2012, s. 45) vb.

Yukarıdaki tasnifte belirtilen sözcüklerin yanında yer yer standart dilde bulunmayıp ağızlarda mevcut olan kelimelerin de kullanıldığı görüldü. Ancak standart dilde bulunup kullanım alanı sınırlanan sözcükler de mevcuttur: *Uğrun uğrun* (gizli olarak), *fâriğ olmak* (vazgeçmek, el çekmek, çekilmek), *börk* (genellikle hayvan postundan yapılan başlık), *peylemek* (bir şeyi önceden kendine ayırtmak, ısmarlamak), *eğelemek* (aşındırmak), *kenef* (tuvalet, pis berbat), *döngüldemek* (ortalıkta amaçsızca gezinmek) bu sözcüklerden bazılarıdır.

Bu çalışmada verilenler dikkate alındığında yazarın bu kazanımlarla yapmaya çalıştığıın eserin dil ve üslubuna katkı sağlamanın yanında dilde zenginlik sağlama çabası olduğu da açıkça görülür. Sevinç Çokum'un eserlerine bu bakış açısıyla bakıldığında Türkçenin zenginliklerinin farkında olan bir yazarın günlük dilde kullanılan sözcüklerin bile kaybolmaya başlamasının endişesini taşıdığı da dikkati çeker. Yazar, bu konudaki çabalarını anlatırken dille ilgili kaygılarını şöyle ifade etmektedir:

Evet bazıları benim isteğimle bir zenginlik olsun diye bunu yapıyorum. Bir de doğal olarak bildiğim bazı kelimeler var. Evde konuştuğumuz annemden veya anneannemden intikal eden Kastamonu yöresi ile ilgili, onlar fazla değil ama bazıları özellikle kullanıyorum, bazıları da benim dilime geçmiş olabilir. Ama eski Türkçeden gelen ve artık kaybolmuş olanlar var. Yöre değil de edebiyatımızdan gelen onları zenginleşsin diye özellikle kullanıyorum ve yakıştırmaya çalışıyorum. Önemli olan da bu, yakışıyor mu yakışmıyor mu?

*Firak'ta*³ "uğundu", bu Sivas ağzında, Sivas çevresinden kulağıma geldi. Acı çekmek demek. Hoşuma gitmiştir. Kahramana yakıştırmışımıdır, kullanmışımıdır (Tahiroğlu, 2020: 36).

Sözlüklerden de yararlandığını ifade eden yazar, dil hazinesinin bu denli zengin olmasında anne - anneanne faktörünün etkisine değinirken daha o zamanlar bu sözcüklerin önemini kavramış ve onları not ederek yok edilmelerinin önüne geçmiştir. Yazar bu çabasını ise şu sözlerle ifade etmektedir:

Çocukluğumdan beri annem ve anneannemin konuşmalarıyla büyüdüm. Onlar da eserlerimde yerini buldu. Tabii şimdi Kastamonu'da konuşulan Türkçe çok zengin bir dil. Annem konuşma arasında söyler ben not ederdim bazıları. Annem öğretmeye çok meraklı bir kadındı zaten. Değişik alet, kuş, ağaçtan yapılmış mutfak eşyası adlarını ben annemden çok duyardım. Tabii zamanla böyle eşyaların yerini plastik olan yenileri alınca adları da unutuluyor maalesef. Bütün bu isimler ve konuşmalar da benim eserlerimde yer edinmiştir kendine (Doğan, 2013: 188).

³ Yazarın *Al Çiçeğin Moru* (2010) kitabında yer alan bir hikâye.

Türkçenin kısırlaştığını düşünüp hassasiyetinin temel nedenini bununla açıklayan yazar, günlük dilde kullanılan sözcüklerin bile kaybolmaya başlamasına üzülür. Çokum'un eserlerine bu nazarla bakıldığında dil hususundaki temel amacının kaybolan sözcükleri dile kazandırmak olduğunu görmek mümkündür. Yazar, dili kullanırken eser kişileriyle sağladığı bütünlüğü ve bu bütünlüğün dil ile ilişkisi (kişileri ait oldukları çevre, meslek ve eğitim durumuna göre konuşturma) konusundaki yaklaşımına ise şöyle açıklık getirmektedir:

Evet zenginlik olsun diye yapıyorum, ama aynı zamanda karakterlerim iz bıraksın istiyorum ve onun için uğraşıyorum. Sadece bir dil süsleme, Cenap Şahabettin -şairleri değerlidir- ya da diğer Servet-i Fünûncular gibi estetik açıdan şiir yazıp kelimelerle oynayıp Farsça sözcükler kullanıp terkipler uydurma eleştirilir. Benim öyle bir amacım yok. Sadece Türkçenin çok kısırlaştığını düşünüyorum. Bu benim için önemli. Çünkü bugün Reşat Nuri'nin güzel, anlaşılır Türkçesi, Refik Halit Karay'ın Türkçelerindeki bazı sözcükler bile anlaşılmıyor. Yakın yılların, yakın tarihin bile sanatçıların romanları anlaşılmıyor. Günlük hayatta kullandığımız kaybolmamış kelimeler var, onların dahi ne olduğunu anlamıyorlar. Türkçe çok kısırlaştı, çok kelime eksildi. Dilimiz açısından bu sarsıcı bir durum. Mümkün merteye kaybolmuş olsalar bile biz o kelimeleri alalım, yerinde kullanarak alalım, öğrenilsinler (Tahiroğlu, 2022: 37).

Sonuç

Yukarıda yapılan tasnif ve bu tasnif etrafında varılan tespitlerle görüldü ki Çokum, okuyucusuna Türkçenin zenginliğini hatırlatırken dilin unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş birçok sözcüğüne de yer vermiştir. Bu sözcüklerin üzerinde durmak, onları geri kazanma, daha doğru bir ifade ile yaşatma imkânı da tanımıştır.

Yapılan tespitler ışığında yine anlaşıldı ki yazarın bu sözcükleri eserlerinde kullanma çabası bir anda ortaya çıkmamıştır. Çocukluğundan beri bu sözcüklerin değerinin farkında olan yazar, sözcüklerin yok olmalarının önüne geçerek zamanı gelince de eserleri aracılığıyla onları bugüne taşımış; Türkçeye karşı vazifesini yerine getirmiştir. Her fırsatta Türkçenin yetersiz bir dil olmadığını vurgulayan yazar, hikâye ve romanları aracılığıyla bir yerde Türkçeye sahip çıkmıştır. Diğer taraftan bugün kullanılmayan ya da kullanımı sadece ağızlarda olan sözcüklere yer vererek onlara işlerlik kazandırıp Türkçenin söz varlığına katkılarda bulunmuştur.

Kaynakça

- ALTINTAŞ, A. (2015). Sevinç Çokum ile Söyleşi, *Türk Dili*, S. 758, s. 43-50.
- ÇOKUM, S. (1978). *Zor*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2010). *Al Çiçeğin Moru*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2012). *Arada Kalmış Tebessüm*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2013). *Çok Yapraklı İlişkiler*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2013). *Rozalya Ana*, İstanbul: Kapı Yayınları.

- ÇOKUM, S. (2014). *Ağustos Başağı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2014). *Deli Zamanlar*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2014). *Karanlığa Direnen Yıldız*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2014). *Kırmalı Etekler*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2014). *Onlardan Kalan*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- ÇOKUM, S. (2014). *Tren Burdan Geçmiyor*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2015). *Gece Kuşu Uzun Öter*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2015). *Gece Rüzgârları*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2015). *Lacivert Taşı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2016). *Beyaz Bir Kıyı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2016). *Gözyaşı Çeşmesi / Kırım'da Son Düğün*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2016). *Hevenk - Kayıp İstanbul*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2017). *Hilal Görününce*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2017). *Vaktini Bekleyen Tohum*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2018). *İskele Gazinosu*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2018). *Tek Kalan Fincan*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2019). *Güzele Bakan Karınca*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ÇOKUM, S. (2021). *Yüzünü Sıyr Karanlıktan*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- DAĞ, N. (2014). Sevinç Çokum ile Söyleşi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1, s. 612-618.
- DOĞAN, M. (2013). *D. Mehmet Doğan ile Edebiyat Sohbetleri I*, Ankara: Keçiören Belediyesi.
- ERGİN, M. (2011). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım / Yayım Tanıtım.
- TAHİROĞLU, D. (2022). Sevinç Çokum Üzerine Bir Araştırma (Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Türkçe Sözlük (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> 10 Haziran 2022'de yararlanılmıştır.

Kısaltmalar

AB: Ağustos Başağı

AÇM: Al Çiçeğin Moru

AKT: Arada Kalmış Tebessüm

BBK: Beyaz Bir Kıyı

ÇYİ: Çok Yapraklı İlişkiler

DZ: Deli Zamanlar

GBK: Güzele Bakan Karınca

GÇ: Gözyaşı Çeşmesi

GR: Gece Rüzgârları

HG: Hilal Görününce

HKİ: Hevenk - Kayıp İstanbul

İG: İskele Gazinosu

KE: Kırmalı Etekler

KDY: Karanlığa Direnen Yıldız

LT: Lacivert Taşı

OK: Onlardan Kalan

RA: Rozalya Ana

TBG: Tren Burdan Geçmiyor

TKF: Tek Kalan Fincan

VBT: Vaktini Bekleyen Tohum

YSK: Yüzünü Sıyrır Karanlıktan